

Cyngor Sir Ynys Môn	
Adroddiad i:	Cyngor Sir
Dyddiad:	10 Mawrth, 2022
Pwnc / Testun:	Cynllun Tuag at Carbon Sero Net Cyngor Sir Ynys Môn 2022-2025
Deilydd(ion) Portffolio:	Cynghorydd Dafydd Rhys Thomas (Arweinydd Newid Hinsawdd)
Pennaeth Gwasanaeth / Cyfarwyddwr:	Dylan Williams, Dirprwy Brif Weithredwr
Awdur yr Adroddiad: Tel: E-bost:	Rhys Alun Williams – Rheolwr Newid Hinsawdd Rhyswilliams3@ynysmon.gov.uk
Aelodau Lleol:	Holl Aelodau etholedig

A – Argymhelliad / Argymhellion a rheswm / rhesymau

Argymhellir bod y Cynllun Tuag at Sero Net 2022-25 yn cael ei fabwysiadu gan y Cyngor Llawn.

1. Cefndir

- 1.1. Cyhoeddodd Cyngor Sir Ynys Môn argyfwng hinsawdd yn Medi 2020 gan ymrwymo'r Cyngor i fod yn sefydliad Carbon Niwtral erbyn 2030.
- 1.2. Ymhellach cyflwynwyd adroddiad i'r Pwyllgor Gwaith ar Fawrth 22, 2021. Bu'r adroddiad amlygu'r angen i ymateb i newid hinsawdd wrth gydgyssylltu a rhaglennu ei'n ymdrechion fel sefydliad er mwyn cyrraedd ein nod yn 2030.
- 1.3. Yno, bu'r Pwyllgor Gwaith cymeradwyo'r argymhellion i ddatblygu Rhaglen Newid Hinsawdd gorfforaethol, i recriwtio Rheolwr Newid Hinsawdd a phenodi 'Hyrwyddwr Newid Hinsawdd' ar y Pwyllgor Gwaith.
- 1.4. Targed y sector gyhoeddus Gymreig yw cyrraedd carbon sero net erbyn 2030 h.y. sicrhau bod holl allyriadau nwyon tŷ gwydr wedi ei leihau gymaint â phosib. Mi fydd yr allyriadau yn weddill wedi eu gwrth bwysu gan gamau i dynnu carbon allan o'r atmosffer.
- 1.5. Mae'r Cyngor wedi ymrwymo i roi arweinyddiaeth leol ar yr Ynys, ac i weithredu'n gorfforaethol i gyflawni newidiadau pendant fel bod modd pontio'n effeithiol i fod yn sefydliad net sero. Er bod rhai penderfyniadau a chamau gweithredu o fewn rheolaeth yr awdurdod, bydd angen cymorth Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y Deyrnas Unedig ar gyfer rhai eraill ac adnoddau ychwanegol i'w cydlynu, eu datblygu a'u cyflawni

- 1.6. Er mwyn gwireddu'r amcan mae'n hanfodol cael cynllun clir, dull corfforaethol, gwaelodlin gynhwysfawr, trefniadau monitro cadarn a rolau a chyfrifoldebau diffiniedig i geisio manteisio i'r eithaf ac atgyfnerthu gwaith cyfredol i drawsnewid i fod yn sero net carbon erbyn 2030.

2. Llwyddiant hyd at heddiw.

- 2.1. Fel nodwyd yn y Cynllun Tuag at Sero Net (atodiad A) mae'r Cyngor yn ddiweddar wedi llwyddo i gyflawni sawl elfen a newid positif yn barod:
- a. Strategaeth Effeithlonrwydd ynni 2017-22 wedi cyflawni lleihad 18% mewn defnydd ynni'r Cyngor
 - b. Cynllun ReFit wedi gweld buddsoddiad mwyaf y Cyngor (£2.4M) i leihau defnydd ynni drwy osod paneli solar, goleuadau LED ac uwchraddio systemau gwresogi yn ein hasedau
 - c. Cyngor wedi cychwyn trosi fflyd i gerbydau trydanol
 - d. Newid goleuadau stryd wedi eu haddasu i ddefnyddio lampau LED ac wedi lleihau defnydd ynni ar draws rhwydwaith ffordd yr Ynys.
 - e. Hyrwyddwr Newid Hinsawdd wedi ei benodi o fewn y Pwyllgor Gwaith
 - f. Rheolwr Newid Hinsawdd wedi ei benodi

3. Cynllun Tuag at Net Sero

- 3.1. Mae'r Cynllun arfaethedig yn cynrychioli'r cam gyntaf yn y siwrne i draws newid y Cyngor i sefydliad carbon sero net. Ynghyd ag adeiladu ar lwyddiannau diweddar a chydlynu cynlluniau eisoes ar waith, mi fydd y Cynllun yn gweithredu prosiectau o'r newydd fydd yn arwain at leihad yn ein hallyriadau carbon.
- 3.2. Mae'r prosiectau ag ymyraethau'r Cynllun wedi ei dosbarthu o fewn 5 brif raglen gweithredu.
- a. Lleihau Defnydd Ynni ac Effeithlonrwydd Ynni - Lleihau defnydd ynni ag effeithlonrwydd ynni ar draws portffolio ein portffolio asedau
 - b. Trafnidiaeth - Lleihau allyriadau'r Cyngor drwy ddatblygu opsiynau trafndiaeth garbon isel ar draws Ynys Môn
 - c. Defnydd Tir & Bioamrywiaeth - Lleihau allyriadau carbon drwy brosiectau carbon positif
 - d. Addasiadau Sefydliadol – Lleihau allyriadau'r Cyngor wrth addasu a newid y ffordd mae'n gweithio
 - e. Llywodraethiant, Data, Monitro ag Adrodd - Sicrhau bod trefniadau llywodraethant, rheolaeth a chasglu data ag atebolrwydd mewn lle i gefnogi llwyddiant y cynllun.
- 3.3. Er mwyn cyflawni'r cynllun, mi fydd cynllun cyflawni blynyddol, targedau, a fframwaith monitro ac adrodd yn cael ei fabwysiadu. Y cam nesaf fydd sefydlu gwaelodlin manwl a chyflawn, gyda systemau rheolaeth data
- 3.4. Mi fydd gofynion adnoddau ariannol a phersonél i gyflawni'r newidiadau yn sylweddol dros y cyfnod i ddod. Bydd angen i'r Cyngor fanteisio ar gyfleoedd cyllido (grantiau a benthyciadau) sylweddol fydd ar gael er mwyn bwrw ymlaen gyda chynlluniau a rhaglenni dros y blynyddoedd i ddod.

B – Pa opsiynau eraill bu i chi ystyried a beth oedd y rhesymau am eu gwrthod ac/neu am ddewis yr opsiwn hwn?

Gwneud Dim - amhosib i gyrraedd amcan o fod yn Gyngor carbon sero net heb sefydlu cynllun i gydlynu a gyrru'r agenda ymlaen.

Gweithredu o fewn gweithdrefnau a capasiti presennol - annhebygol o gael yr effaith a dylanwad angenrheidiol i gyrraedd yr amcan carbon sero net erbyn 2030.

C – Pam fod hwn yn benderfyniad i'r Pwyllgor Gwaith?

Mae'r cynllun yn gosod cyfeiriad strategol a gweithredol i'r Cyngor ymateb i newid hinsawdd am y 3 blynedd nesaf ac yn gosod sylfaen at gweithredu hyd at 2030.

Cymeradwyaeth y Pwyllgor yn allweddol cyn i'r Cynllun arfaethedig cael ei fabwysiadu gan Gyngor Llawn.

Ch – A yw'r penderfyniad hwn yn gyson â'r polisi a gymeradwywyd gan y Cyngor llawn?

Mae'r Cynllun yn gyson efo Cynllun Strategol y Cyngor (2017 - 2022), chyhoeddiad argyfwng newid hinsawdd (Medi 2020) ag ymrwymiad i fod yn Gyngor carbon niwtral erbyn 2030.

D – A yw'r penderfyniad hwn oddi fewn i'r gyllideb a gymeradwywyd gan y Cyngor?

Nid oes unrhyw ddarpariaeth wedi'i gwneud i ariannu'r gost yn y cyllidebau presennol a bydd angen i'r Pwyllgor Gwaith gytuno i ryddhau'r cyllid o'r arian wrth gefn cyffredinol neu o gronfeydd arian wrth gefn eraill nad oes bellach eu hangen.

Dd – Asesu'r effeithiau posibl (os yn berthnasol):

1	Sut mae'r penderfyniad yma'n effeithio ar ein hanghenion tymor hir fel Ynys?	Yn sicrhau bod ymateb gorfforaethol i'r heriau newid hinsawdd (cychwyn taith).
2	A yw hwn yn benderfyniad a ragwelir y bydd yn atal costau / dibyniaethau ar yr Awdurdod i'r dyfodol? Os felly, sut?	Tebygol y bydd angen buddsoddiad ychwanegol mewn nifer o feysydd i leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr (allyriadau carbon) ond fydd hefyd yn creu manteision ychwanegol ac yn arbed costau yn y tymor hir.
3	A ydym wedi bod yn cydweithio â sefydliadau eraill i ddod i'r penderfyniad hwn? Os felly, rhowch wybod gyda phwy.	Wrth baratoi'r Cynllun arfaethedig, rydym wedi ymgysylltu efo Cyngorau eraill, ynghyd a Cymdeithas

		Llywodraeth Leol Cymru ag Bwrdd Uchelgais.
4	A yw dinasyddion Ynys Môn wedi chwarae rhan wrth ddrafftio'r ffordd hon ymlaen, gan gynnwys y rheini y byddai'r penderfyniad yn cael effaith uniongyrchol arnynt? Esboniwch sut.	Nid yw dinasyddion Ynys Môn wedi cael rhan yn drafftio'r cynnwys y Cynllun yma. Bydd cyfle i'r cyhoedd gyfrannu drwy broses ymgysylltu / ymgynghori blaenoriaethau'r Cynllun y Cyngor nesaf.
5	Nodwch unrhyw effeithiau posibl y byddai'r penderfyniad hwn yn ei gael ar y grwpiau a warchodir o dan y Ddeddf Cydraddoldeb 2010.	Dim effeithiau wedi adnabod ar hyn o bryd.
6	Os yw hwn yn benderfyniad strategol, nodwch unrhyw effeithiau posibl y byddai'r penderfyniad yn ei gael ar y rhai sy'n profi anfantais economaidd-gymdeithasol.	Dim effeithiau a rhagwelir. Gallai gweithredu'r cynllun arwain at cyfleon gwaith / hyfforddiant i rhai sydd mewn anfantais economaidd gymdeithasol.
7	Nodwch unrhyw effeithiau posibl y byddai'r penderfyniad hwn yn ei gael ar gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg a pheidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.	Does ddim elfen o'r cynllun arfaethedig byddai'n cael effaith ar gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg nag thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

E – Gyda phwy yr ymgynghoroch? Beth oedd eu sylwadau?		
1	Prif Weithredwr / Uwch Dim Arweinyddiaeth (UDA) (gorfodol)	Cefnogol
2	Cyllid / Swyddog 151 (gorfodol)	Sylwadau wedi nodi o fewn y Cynllun Net Sero arfaethedig (tudalen 22).
3	Swyddog Cyfreithiol / Monitro (gorfodol)	
4	Adnoddau Dynol (AD)	Dylid ymdrin ag unrhyw faterion staffio sy'n codi o'r argymhellion yn unol â phrosesau ymgynghori ac adnoddau dynol eraill cydnabyddedig.
5	Eiddo	Cefnogi ac wedi bod yn rhan o baratoi'r ddogfen.
6	Technoleg Gwybodaeth (TG)	
7	Caffael	
8	Sgriwtini	Cefnogol
9	Aelodau Lleol	

F - Atodiadau:
Atodiad A – Cynllun Tuag at Net Sero Cyngor Sir Ynys Môn 2022-25

Ff – Papurau Cefndir (cysylltwch ag awdur yr Adroddiad am ragor o wybodaeth):

Cyngor Sir Ynys Môn
Cynllun Tuag at Sero Net
2022 – 2025

Rhagair

Mae newid yn yr hinsawdd yn effeithio ar bob un ohonom a bydd y camau a gymerwn heddiw yn diffinio bywydau cenedlaethau'r dyfodol.

Ym mis Medi 2020, cyhoeddodd Cyngor Sir Ynys Môn argyfwng hinsawdd, ac ymrwymodd i ddod yn sefydliad carbon sero-net dros y degawd nesaf.

Bydd cyrraedd statws carbon sero-net erbyn 2030 yn her, ond fe gallwn gyrraedd y targed hwn trwy weithio'n effeithiol gyda thrigolion, staff, aelodau etholedig ac ymwelwyr i'r Ynys.

Rydym eisoes yn gweithio'n rhagweithiol i gyflawni ein hymrwymiad newid hinsawdd. Mae'r camau cadarnhaol a gymerwyd hyd yma wedi cynnwys:

- Newid y ffordd mae adeiladau'r Cyngor yn cael eu defnyddio a lleihau allyriadau carbon ar draws y sefydliad cyfan
- Uwchraddio ein fflyd i gynnwys mwy o gerbydau trydan
- Sicrhau bod stoc tai'r Cyngor mor ynni effeithlon â phosibl
- Cymryd camau carbon positif i blannu coed a diogelu bioamrywiaeth

Mae'r cynllun uchelgeisiol hwn yn amlinellu nodau'r Cyngor Sir, ei feysydd rhaglen a'r camau gweithredu sydd eu hangen i ddod yn sefydliad di-garbon net erbyn 2030.

Byddwn yn parhau i weithio mewn partneriaeth â Llywodraeth Cymru a phartneriaid eraill ar draws cymunedau lleol i gyflawni'r cynllun hwn.

Cynghorydd Llinos Medi
Arweinydd y Cyngor

Cynghorydd Dafydd Rhys Thomas
Deilydd Portffolio Corfforaethol &
Pencampwr Newid Hinsawdd

Pam mae angen y Cynllun Tuag at Sero Net?

Her fyd-eang fwyaf ein hoes ac i genedlaethau'r dyfodol yw newid hinsawdd. Mae hyn yn cynnwys Ynys Môn, ei phreswylwyr, ei hymwelwyr a'i chymunedau.

Mae newid hinsawdd yn effeithio ar bob un ohonom – mae'n mynd y tu hwnt i wahaniaethau gwleidyddol a ffiniau cymdeithasol. Rydyn ni eisoes yn gweld ei effaith ar y bobl fwyaf bregus mewn cymunedau ar draws Cymru ac ym mhedwar ban byd.

Mae allyriadau carbon sydd wedi cael eu rhyddhau i'r atmosffer eisoes wedi arwain at godi tymheredd byd-eang. Os na fyddwn yn lleihau allyriadau carbon, bydd tymheredd y Ddaear yn dal i godi'n sylweddol. Bydd hyn yn golygu bod hinsawdd a thywydd yn newid ar draws y byd – gan gynnwys yma ar Ynys Môn (e.e. llifogydd a stormydd trychinebus).

I ymateb i'r her Newid Hinsawdd, penderfynodd Cyngor Sir Ynys Môn ('y Cyngor') yn unfrydol ar 8 Medi 2020, gyhoeddi argyfwng hinsawdd.

Yn dilyn hyn, ymrwymodd yr awdurdod i fod yn garbon-niwtral erbyn 2030. I sicrhau ein bod yn cyrraedd yr amcan yma, bydd angen gwneud penderfyniadau, cyfaddawdau a dewisiadau anodd

Bydd Cynllun Tuag at Sero Net 2022-2025 yn amlinellu'r camau bydd y Cyngor yn eu cymryd ar frys wrth iddo barhau i drawsnewid i fod yn Sero Net.

Bydd angen i'r Cyngor foderneiddio'n sylweddol a chyflwyno newidiadau trawsnewidiol, er enghraifft:

- sut rydyn ni'n gweithio
- sut rydyn ni'n dewis pa nwyddau a gwasanaethau i'w prynu
- sut rydyn ni'n defnyddio ein tir, ein hadeiladau, ein hasedau a'n technoleg
- sut rydyn ni'n defnyddio ein trafnidiaeth
- sut rydyn ni'n darparu gwasanaethau i'n preswylwyr.

Bydd y Cynllun Tuag at Sero Net yn un o brif gynlluniau strategol y Cyngor, fydd yn cyd-fynd â Chynllun y Cyngor a strategaethau eraill yr Awdurdod.

Nod ac Amcanion

Nod y Cynllun yw:

“Moderneiddio ac addasu i fod yn Gyngor Sero Net erbyn 2030”

Byddwn yn cyrraedd y nod hwn drwy gyflawni'r amcanion canlynol:

- 1. Lleihau faint o ynni sy'n cael ei ddefnyddio gan adeiladau ac asedau'r Cyngor a datgarboneiddio'r ynni hwnnw**
- 2. Parhau i ddarparu gwasanaethau'r Cyngor wrth leihau allyriadau carbon o'n cerbydau a'n harferion gweithio**
- 3. Gwellu bioamrywiaeth a faint o goed sydd ar dir ac asedau'r Cyngor**
- 4. Hwyluso datblygu prosiectau ynni carbon isel newydd**
- 5. Addasu polisiau, prosesau, diwylliant, gwerthoedd ac ymddygiad (staff ac aelodau etholedig y Cyngor)**
- 6. Deall cyfanswm ôl-troed carbon y Cyngor a sefydlu trefniadau monitro ac adrodd effeithiol ac effeithlon.**

Mae'r Cynllun hwn yn canolbwyntio ar leihau allyriadau'r Cyngor. Mae'r Cyngor hefyd yn cydnabod ei rôl bwysig fel arweinydd lleol drwy gydweithredu â chyrff eraill ynghyd â busnesau, cymunedau a phreswylwyr ar draws yr Ynys. Wrth i ddeddfau a pholisiau cenedlaethol, rhanbarthol a lleol gael eu diweddarau i ymateb i'r argyfwng hinsawdd, bydd y Cyngor yn ystyried ac yn addasu ei ffordd o weithio. Gallai hyn fod drwy wneud newidiadau angenrheidiol i'r broses cynllunio defnydd tir, gwasanaethau trafniadaeth, addysg a gofal, casgliadau ailgylchu, neu feysydd gwasanaeth eraill.

Y Cyd-destun

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i wneud Cymru'n garbon-niwtral erbyn 2050, a'r sector cyhoeddus (gan gynnwys awdurdodau lleol) erbyn 2030.

Gyda'i gilydd, mae:

- Deddf Newid Hinsawdd y DU (2008)
- Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015
- Deddf Cynllunio (Cymru) 2015
- Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016

yn rhoi'r fframwaith cyfreithiol ar gyfer gweithredu ar newid hinsawdd a rheoli adnoddau naturiol Cymru'n gynaliadwy. Mae strategaethau a fframweithiau ar gael i ategu pob un.

Ym mis Gorffennaf 2021, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru 'Statws carbon sero net erbyn 2030 – trywydd ar gyfer datgarboneiddio ar draws sector cyhoeddus Cymru'.

Yn ôl gweledigaeth y ddogfen *‘erbyn 2030, bydd dewisiadau di-garbon yn rhan o’r drefn arferol...wedi ymwreiddio yn ein diwylliant ac yn cael eu hunan-reoleiddio ar draws sector cyhoeddus Cymru’*. Bydd dull gweithredu, blaenoriaethau a thaith trawsnewid y cyngor yn cael eu siapio a’u dylanwadu gan hyn.

Mae Cynllun Sero Net Cyllideb Carbon 2 (2021-2025), Llywodraeth Cymru hefyd wedi nodi nifer o ymrwymadau pwysig i awdurdodau lleol ar gyfer adeiladau, caffael, defnydd tir, symudedd a thrafnidiaeth. Maen nhw’n cynnwys:

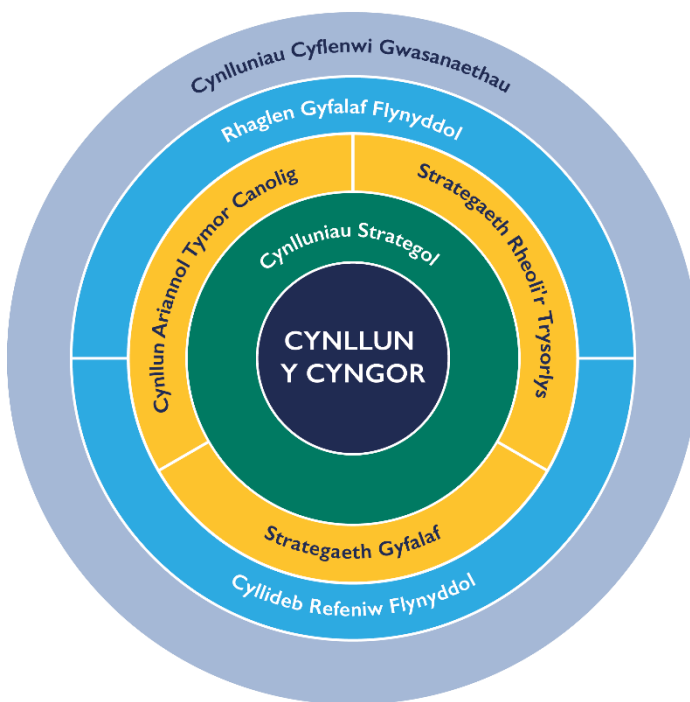
- ✓ Mae gan bob awdurdod lleol gynlluniau gweithredu datgarboneiddio byw ar waith, a gaiff eu hadolygu'n rheolaidd gan rannu gwersi i'w dysgu ac arferion gorau drwy raglen gymorth Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru. Caiff yr adolygiad cyntaf ei gwblhau erbyn diwedd 2021
- ✓ O 2021 ymlaen, caiff allyriadau eu monitro'n flynyddol, gan ddefnyddio data llinell sylfaen.
- ✓ Bydd adolygiadau blynyddol yn adrodd ar gynnydd ac yn ysgogi gwelliannau.

Un o brif flaenoriaethau'r Cyngor (sy'n cael ei gydnabod yng Nghynllun y Cyngor 2017-2022) yw *“Gweithio mewn partneriaeth â'n cymunedau i sicrhau eu bod yn gallu ymdopi'n effeithiol â newid a datblygiadau a gwarchod ein hamgylchedd naturiol ar yr un pryd”*.

Rydym wedi symud ymlaen ar hyn drwy *“ddod yn fwy ynni-effeithlon a lleihau ein hallyriadau carbon drwy ganolbwyntio ar ganolfannau hamdden, ysgolion a goleuadau stryd”*.

Er bod llawer iawn wedi cael ei gyflawni hyd yma, mae'r Cyngor wedi ymrwymo i fabwysiadu dull corfforaethol uchelgeisiol o weithio dros gyfnod 2022-2027 y Cyngor. Bydd gwaelodlin ôl-troed carbon y Cyngor yn dylanwadu ac yn cyfrannu at hyn.

Bydd y Cyngor yn mabwysiadu Cynllun newydd yn ystod hydref 2022 (ar ôl etholiadau llywodraeth leol mis Mai 2022).

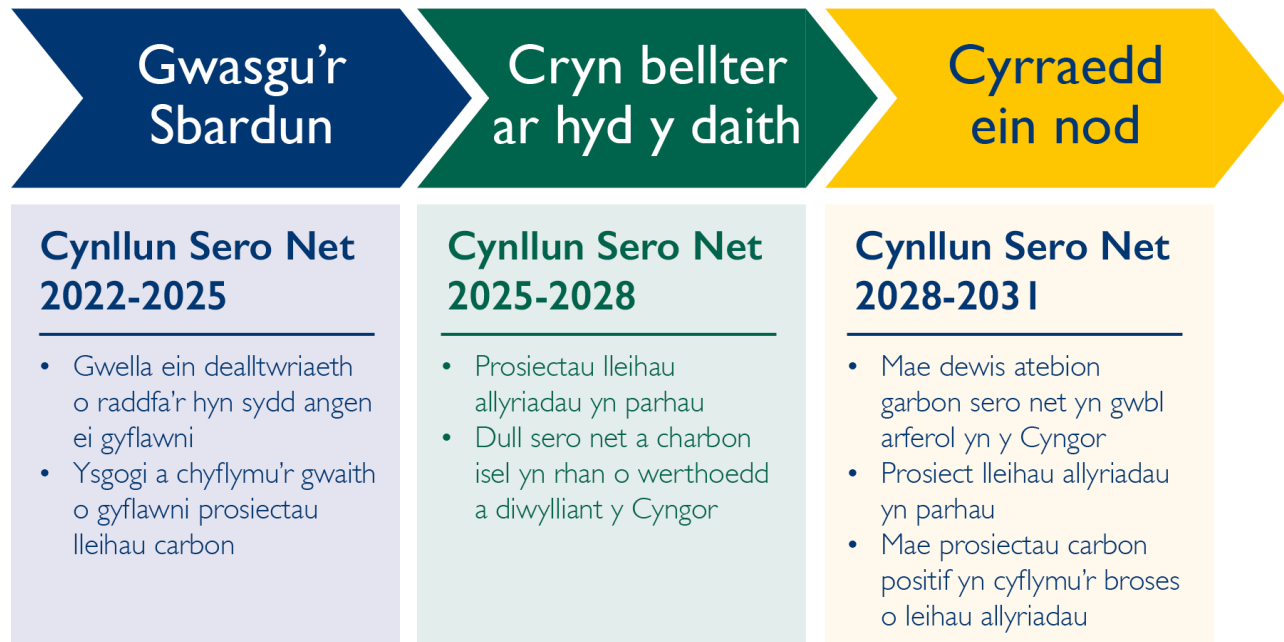
Wrth i Gynllun 2017-2022 ddirwyn i ben, mae Cynllun Pontio 2022-2023 wedi cael ei fabwysiadu. Bydd hwn yn rhoi cyfeiriad ar unwaith i'r Cyngor wrth i ni adfer o bandemig Covid-19.

Mae Ffigur 1 yn amlinellu fframwaith strategol a chynllunio ariannol y Cyngor. Daw'r Cynllun hwn o dan yr adran 'Cynlluniau Strategol' sy'n dylanwadu ar ac yn cyfrannu at yr holl benderfyniadau a gweithgareddau eraill.

Ffigur 1 - Fframwaith Cynllunio Strategol ag Ariannol y Cyngor

Y Daith Trawsnewid

Gan ddilyn yr arweiniad o drywydd 'Taith tuag at sero net' Llywodraeth Cymru – byddwn yn cyflawni statws carbon-niwtral drwy ddarparu'r tri chynllun sy'n cael eu hamlinellu isod yn Ffigur 2.

Ffigur 1 - Ein taith sero net

Erbyn 2030, bydd y Cyngor wedi cyrraedd ei nod o gyflawni statws carbon sero net. Bydd hyn yn golygu ein bod wedi lleihau'r holl nwyon tŷ gwydr sy'n cael eu hallyrru i'r lefel isaf bosib, a dim ond yr allyriadau gweddilliol 'anochel' fydd ar ôl. Bydd y carbon a fydd yn cael ei dynnu o'r amgylchedd yn gwneud iawn am unrhyw allyriadau gweddilliol sy'n cael eu rhyddhau.

Mewn termau ymarferol, bydd angen i'r Cyngor:

- Gwneud cyrraedd sero net yn rhan arferol o waith ei weithwyr a'i aelodau etholedig o ddydd i ddydd.
- Parhau i wella a moderneiddio gwasanaethau wrth gyflawni allyriadau carbon isel / di-garbon.
- Gwreiddio ystyriaeth am yr hinsawdd yn holl benderfyniadau a gwaith y Cyngor o ddydd i ddydd.
- Lleihau effaith garbon y nwyddau a'r gwasanaethau mae'r Cyngor yn eu caffael.
- Sicrhau bod tai ac adeiladau newydd sy'n cael eu codi gan y Cyngor yn cyrraedd safon carbon-niwtral (o leiaf).
- Lleihau maint ein portffolio asedau gan foderneiddio i wella perfformiad a lleihau ei effaith garbon.
- Uwchraddio'r fflyd cerbydau a chreu rhwydwaith o bwyntiau gwefru cerbydau trydan.
- Defnyddio gweithio hybrid (gweithio yn y cartref a'r swyddfa) a thechnoleg newydd i leihau teithio.

- ix. Sicrhau bod swyddfeydd a lleoliadau gwaith mor ynni-ffeithlon â phosib, ac wedi eu pweru gan drydan sy'n cael ei gynhyrchu ar y safle neu sy'n dod o ffynonellau gwyrdd a chynaliadwy.
- x. Parhau i fuddsoddi yn effeithlonrwydd ynni tai'r Cyngor a'i eiddo sy'n cael ei ddal gan denantiaid.
- xi. Defnyddio mesurau gwahanol i ddal ac i storio carbon i wneud iawn am allyriadau anochel.
- xii. Defnyddio tir nad yw'n cael ei ddefnyddio i wella bioamrywiaeth, cynyddu nifer y coed, a dal a storio carbon er mwyn dod yn garbon-bositif.
- xiii. Ceisio sicrhau y bydd buddsoddiadau ynni strategol ehangach yn creu swyddi lleol yn ogystal â chreu manteision economaidd a chymunedol.

Llwyddiannau Lleihau Carbon hyd yma

Bydd y Cynllun yn adeiladu ar lwyddiant ein Strategaethau a phrosiectau sydd eisoes wedi cyfrannu at leihau ôl-troed carbon y Cyngor, er enghraifft:

Strategaeth Effeithlonrwydd Ynni 2017-2022

- Amcan y Strategaeth oedd sicrhau bod y Cyngor yn defnyddio 15% yn llai o ynni erbyn 2022.
- Roedd y Strategaeth wedi llwyddo i sicrhau bod y Cyngor yn defnyddio 18% yn llai o ynni. Cafodd hyn ei wneud drwy gyfuniad o osod mesurau effeithlonrwydd ynni, adeiladwaith gwell, effeithiau pandemig Covid-19, a lleihau faint o asedau sydd gan y Cyngor yn gyffredinol.

Cynllun Re:Fit

- Dyma'r buddsoddiad mwyaf gan y Cyngor i leihau faint o ynni sy'n cael ei ddefnyddio ac allyriadau carbon.
- Buddsoddwyd dros £2.4m ar brosiectau fel; gosod paneli solar newydd, goleuadau LED ac uwchraddio neu osod systemau gwresogi ac awyru newydd yn ein canolfannau hamdden.
- Disgwylir i'r cynllun arwain at ddefnyddio 3,875,107kWh yn llai o ynni, a rhyddhau 958.18tCO₂e yn llai o allyriadau carbon. (Dalier sylw: Disgwylir gweld y lleihad hwn erbyn diwedd 2022).

Llwyddiannau eraill:

- Ysgolion a thai cymdeithasol newydd gyda pherfformiad ynni gwell.
- Addasu goleuadau ffordd i ddefnyddio goleuadau LED ar draws Ynys Môn. Ar ôl newid y rhwydwaith bron yn llwyr i oleuadau LED, mae'r allyriadau carbon ar draws y rhwydwaith goleuadau ffyrdd ar Ynys Môn wedi lleihau 81% rhwng 2014/15 a 2020/21.
- Newid cerbydau'r Cyngor i fod yn gerbydau trydan.

Mae'r prosiectau hyn wedi golygu bod allyriadau carbon y Cyngor wedi disgyn 2,180 tCO₂e rhwng 2017 a 2021.

Mesur ein Hallyriadau Carbon

Mae hi'n hanfodol ein bod yn deall ôl-troed carbon y Cyngor. Bydd gwaelodlin gynhwysfawr yn sicrhau bod ein taith i fod yn sero net yn seiliedig ar dystiolaeth a bydd hyn yn cyfrannu at sut rydym yn blaenoriaethu ein camau gweithredu.

Ar ôl i ni gael gwaelodlin gadarn, fframwaith monitro corfforaethol effeithiol, dangosfwrdd ynghyd â dealltwriaeth lawn o ble y daw ein hallyriadau, byddwn yn gallu gosod targedau a chytuno ar gynllun i leihau allyriadau carbon.

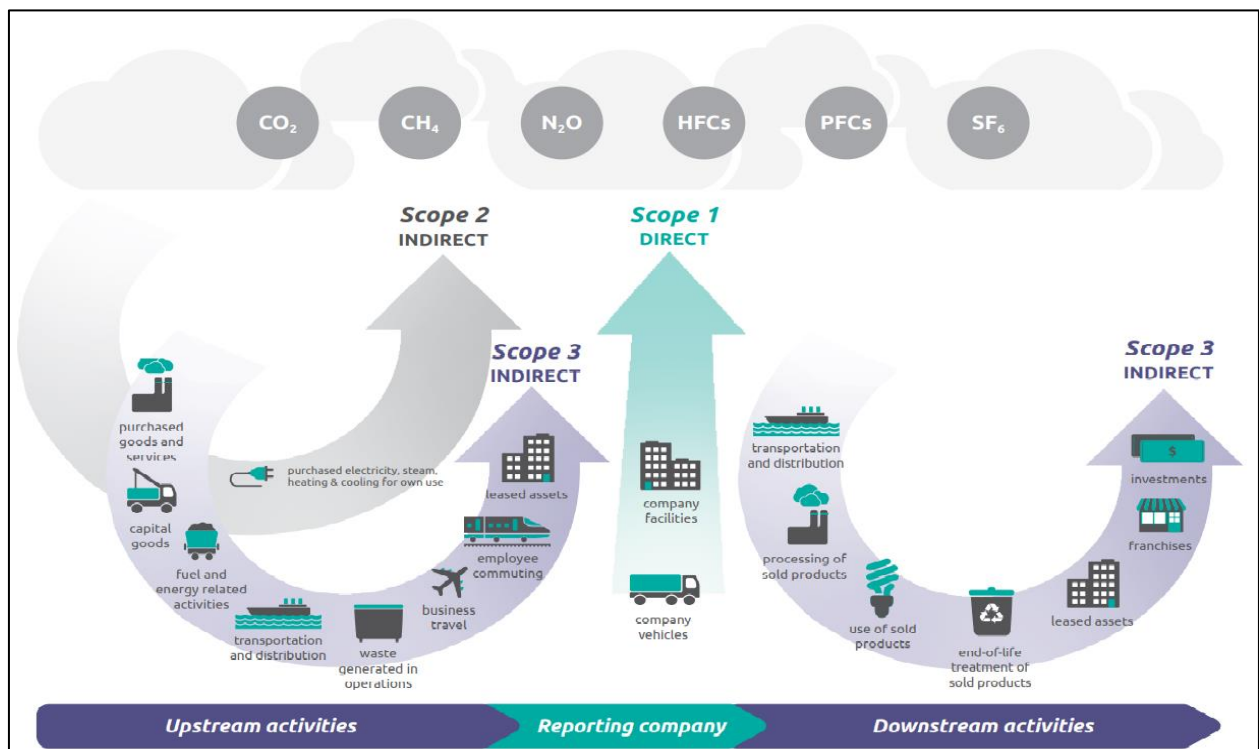
Byddwn yn cyfrifo gwaelodlin allyriadau y Cyngor ar sail Protocol Nwyon Tŷ Gwydr (GHG) Sefydliad Adnoddau'r Byd (WRI) sy'n rhannu ffynonellau allyriadau yn dri sgôp.

Sgôp 1 – Allyriadau nwyon tŷ gwydr uniongyrchol o ddefnyddio tanwydd ar gyfer gweithgareddau'r Cyngor, e.e. adeiladau a fflyd weithredol.

Sgôp 2 – Allyriadau nwyon tŷ gwydr anuniongyrchol o ddefnyddio gwres, trydan neu stêm a brynir.

Sgôp 3 - Allyriadau anuniongyrchol eraill fel y nwyddau a'r gwasanaethau rydym yn eu prynu, trafnidiaeth, buddsoddiadau, asedau ar brydles ac eraill.

Mae Ffigur 3 isod gan Sefydliad Adnoddau'r Byd yn disgrifio'r sgopiau nwyon tŷ gwydr a beth allai gael ei gynnwys.

Ffigur 2 - Sefydliad Adnoddau'r Byd – Dadansoddiad o Waelodlin Nwyon Tŷ Gwydr

Bydd y gwaith o wella'r broses o ddadansoddi a chasglu data ar draws yr Awdurdod yn cael ei arwain gan y maes rhaglen rheoli data. Bydd yn cynorthwyo gwasanaethau i wneud penderfyniadau gan ddangos effaith lleihau allyriadau carbon ar waelodlin y Cyngor.

Mae Llywodraeth Cymru wedi dechrau casglu data gwaelodlin gan bob Cyngor yng Nghymru. Bydd y cynnydd yn cael ei fonitro i sicrhau bod y Cyngor ar y trywydd iawn i gyrraedd y targed sero net erbyn 2030.

Mae'r Cyngor eisoes yn casglu data sy'n rhoi gwybod faint o ynni mae'n ei ddefnyddio ar draws ei bortffolio asedau. Mae hyn yn galluogi'r Cyngor i fonitro'r defnydd a, lle bo angen, mesur effeithiolrwydd y prosiectau lleihau ynni. Defnyddir data o ddefnydd adeiladau, ynni a fflyd i gyfrifo'r allyriadau ar gyfer Sgôp 1 a 2 gwaelodlin y Cyngor.

Daw allyriadau Sgôp 3 o amrywiaeth o ffynonellau a amlinellir yn Ffigur 3 e.e. data cyflwr stoc tai cymdeithasol, cymudo gweithwyr, teithio busnes, nwyddau a gwasanaethau sy'n cael eu prynu. Lle bo angen, bydd y Cyngor yn defnyddio 'Canllaw sector cyhoeddus ar gyfer adrodd Carbon Sero Net' Llywodraeth Cymru i ddefnyddio dull ar sail gwariant i amcangyfrif allyriadau'r gadwyn gyflenwi.

Y Rhaglen Ynys Ynni

Yn ogystal ag ymrwymiad y Cyngor i sero net fel sefydliad, bydd y Rhaglen Ynys Ynni hefyd yn cael cryn effaith, yn lleol a'r tu hwnt. Menter gydweithredol yw'r Rhaglen Ynys Ynni i roi Ynys Môn ar flaen y chwyldro mewn ymchwil, datblygu a chynhyrchu ynni carbon-isel.

Y weledigaeth yw:

“i Ynys Môn fod yn esiampl i eraill wrth bontio at economi carbon-isel ffyniannus a gwydn sy'n creu cyfleoedd ar gyfer gwaith, addysg a swyddi cadwyn gyflenwi o ansawdd uchel, gan hefyd warchod a gwella'r amgylchedd naturiol a chynorthwyo'r iaith Gymraeg a'i diwylliant i ffynnu mewn cymunedau llawn asbri.”

Nod y Cyngor yw sicrhau y gellir ennill y budd mwyaf o'r holl brosiectau cynhyrchu ynni arfaethedig ar draws yr Ynys er mwyn:

- 1: 'Annog twf technoleg, ymchwil a datblygiadau newydd, ac mewn arloesi'**
- 2: 'Creu swyddi lleol, gwella sgiliau, busnesau ffyniannus'**
- 3: 'Cefnogi cymunedau gwydn a chydlynus'**
- 4: 'Sicrhau gweithredu hinsawdd cyfrifol, arloesol ac amserol'**
- 5: 'Sicrhau amgylchedd cytbwys'**

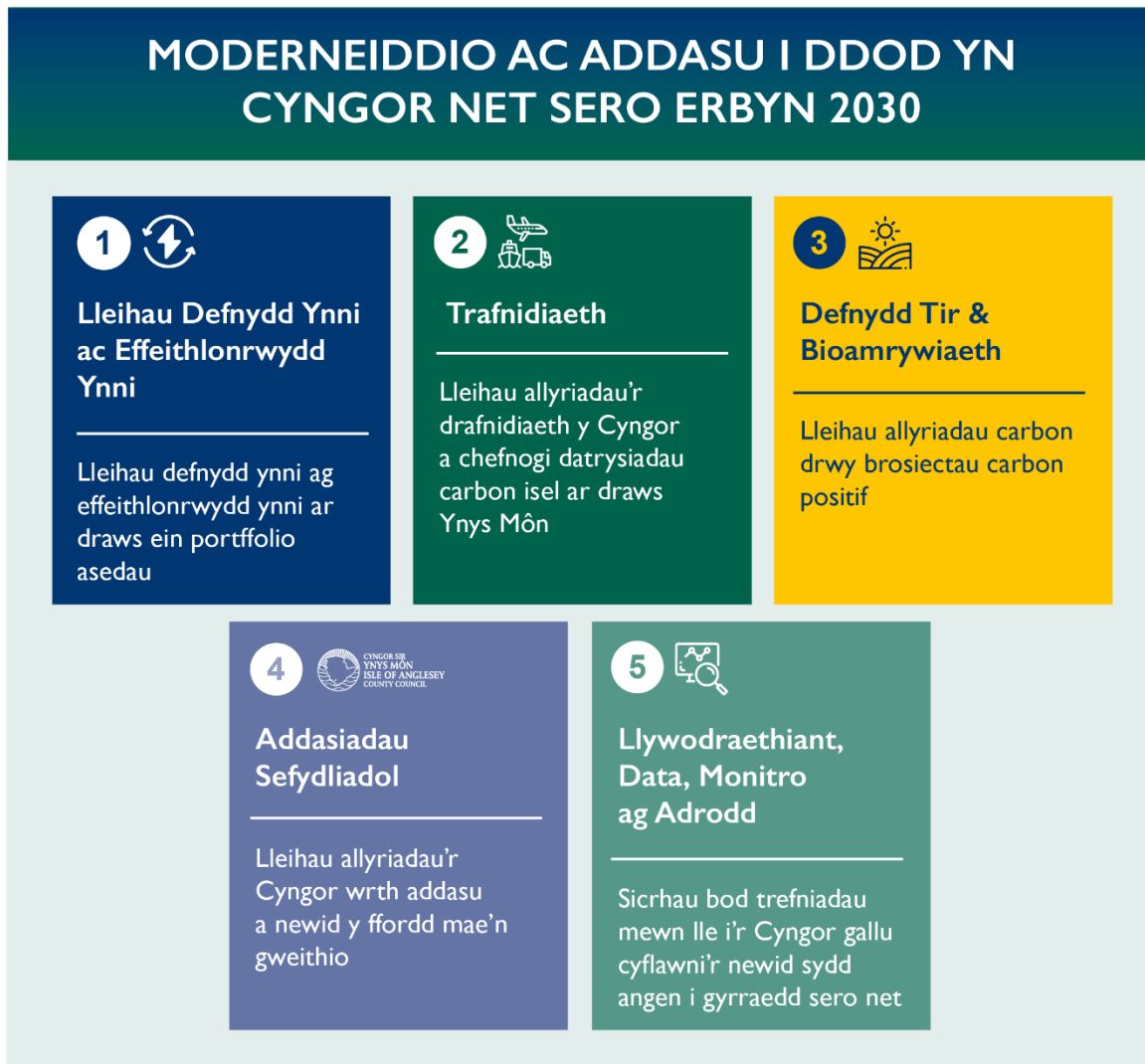
Drwy gynorthwyo i drawsnewid at ynni carbon-isel ar draws yr Ynys, ac achub ar bob cyfle i greu swyddi, buddion a chyfleon i'r gadwyn gyflenwi leol, bydd y Rhaglen yn:

- ❖ Dylanwadu ar raddfa a lleoliad unrhyw ddatblygiadau ynni posib.
- ❖ Cynorthwyo'r Cyngor i gyflawni ei gyfrifoldebau cydsynio statudol yn effeithiol.
- ❖ Dangos bod Ynys Môn ar flaen y gad gyda datblygiadau carbon-isel.
- ❖ Hwyluso rhannu gwybodaeth rhwng busnesau, academyddion a phartneriaid allweddol eraill.
- ❖ Prosiectau i arloesi technolegau ynni newydd i fynd i'r afael â'r 'trilema' ynni.
- ❖ Sicrhau bod camau datblygu, adeiladu a gweithredu prosiectau ynni'n cyfrannu at les yr Ynys a'i chymunedau.

Efallai na fydd darparu'r Rhaglen Ynys Ynni'n cael effaith uniongyrchol ar allyriadau carbon y Cyngor ond dylai ei chanlyniadau gynorthwyo ymdrechion y Cyngor i drawsnewid i fod yn sefydliad sero net.

Meysydd Rhaglen

Bydd y Cynllun Tuag at Sero Net hwn yn cael ei rannu'n feysydd rhaglen penodol i gyflwyno prosiectau ac ymyriadau:

Bydd dod yn Gyngor Sero Net erbyn 2030 yn dibynnu ar:

- arweinyddiaeth bendant
- blaenoriaethu
- gwneud penderfyniadau anodd
- gallu ac adnoddau (e.e. cyllid, amser swyddogion a chapasiti sefydliadol)

Drwy ddilyn arferion rheoli rhaglenni a phrosiectau, byddwn yn sicrhau bod camau gweithredu'r Cynllun yma yn cael eu cyflawni.

Mae cyfleoedd cyllido allanol sylweddol (grantiau a benthyciadau) eisoes ar gael i weithredu ac i gyflawni cynlluniau sy'n ymateb i newid hinsawdd ac yn galluogi datgarboneiddio.

Rhaid i'r Cyngor fod yn uchelgeisiol, yn ddyfeisgar ac yn rhagweithiol ar lefel gorfforaethol ac ar lefel gwasanaethau i fanteisio'n llawn ar bob cyfle sydd ar gael i sicrhau adnoddau ychwanegol.

Lleihau Defnydd Ynni ac Effeithlonrwydd ynni

Pam mae hyn yn bwysig

Mae gan y Cyngor Sir bortffolio eang ac amrywiol o adeiladau ac asedau sy'n cynnwys:

- swyddfeydd
- depos
- ysgolion
- canolfannau hamdden
- unedau busnes
- tai cymdeithasol ar draws yr Ynys.

Mae'r portffolio'n amrywio o adeiladau newydd ac ynni-effeithlon i adeiladau hen ac aneffeithlon, gydag allyriadau carbon sylweddol yn gysylltiedig â'u rhedeg, yn enwedig eu gwresogi.

Ynni yw un o'r allyriadau mwyaf y gall y Cyngor eu rheoli ac mae nifer o gyfleoedd i wneud arbedion. Gall defnyddio llai o ynni, a bod yn fwy effeithlon wrth ei ddefnyddio, lleihau allyriadau carbon (sgôp 1 a 2) gan arwain at arbedion ariannol a darparu gwasanaethau'n gynaliadwy.

Bydd y maes rhaglen hwn yn cyflawni gwelliannau ychwanegol ar berfformiad ynni adeiladau ac asedau'r Cyngor (o ran defnyddio llai o ynni a'i ddefnyddio'n fwy effeithlon) i sicrhau y defnyddir llai o ynni a bod yr ynni wedi'i ddatgarboneiddio.

Mae'r Cyngor yn wynebu her mynd i'r afael ag effeithlonrwydd ynni ei stoc tai cymdeithasol sy'n cael ei gyfrif dan Sgôp 3 – allyriadau asedau ar brydles.

Fel landlord, nid yw'r Cyngor yn gallu rheoli faint o ynni a gwres mae ei denantiaid yn eu defnyddio. Fodd bynnag, mae gennym ddyletswydd i sicrhau bod ein tai mor ynni-effeithlon â phosib.

Bydd ôl-osod mesurau ynni yn ein stoc tai cymdeithasol i'w gwneud yn fwy ynni-effeithlon yn arwain at leihau allyriadau carbon a gwella canlyniadau ariannol, iechyd a lles i'n tenantiaid.

Yn ogystal â gwneud ein hasedau'n fwy ynni-effeithlon, bydd pob datblygiad newydd hefyd yn cael ei adeiladu i safonau carbon-niwtral o leiaf.

Beth rydym am ei wneud

- ❖ Sicrhau bod effaith portffolio asedau'r Cyngor ar yr hinsawdd yn cael ei deall yn llawn.
- ❖ Datblygu cynlluniau i ddatgarboneiddio'r ystâd adeiledig i fod yn garbon-niwtral.
- ❖ Sicrhau bod holl adeiladau newydd y Cyngor yn cyrraedd safonau carbon-niwtral (o leiaf).
- ❖ Datblygu gwaelodlin gynhwysfawr ar gyfer stoc tai'r Cyngor i sicrhau bod gennym ddata allyriadau cynhwysfawr i gefnogi penderfyniadau yn y dyfodol.
- ❖ Cyflawni cynlluniau ôl-osod i wella effeithlonrwydd ynni ac i ddatgarboneiddio ein stoc tai.

Beth fydd yr effaith ar ein hallyriadau carbon?

Drwy sicrhau bod ein portffolio asedau'n defnyddio llai o ynni ac yn ei ddefnyddio'n fwy ynni-effeithlon, byddwn yn lleihau allyriadau carbon ymhellach.

Wrth gysylltu gyda'r waelodlin, bydd camau gweithredu o fewn y maes rhaglen yma'n cael effaith gadarnhaol ar leihau cyfanswm allyriadau'r Cyngor ac wedi ei gynnwys o fewn fframwaith monitro y Cynllun Sero Net.

Trafnidiaeth

Pam mae hyn yn bwysig

Mae gan y Cyngor 190 o gerbydau fflyd. Mae'r rhain yn amrywio o geir bach i faniau mawr a bysiau mini – mae'r rhan fwyaf ohonyn nhw'n dal i redeg ar danwyddau ffosil fel diesel ac LPG (ac eithrio 13 o gerbydau trydan).

Mae Llywodraeth Cymru wedi datgan, lle bo hynny'n ymarferol bosib, bod angen i'r holl geir a cherbydau nwyddau ysgafn newydd sy'n cael eu defnyddio gan y sector cyhoeddus fod yn garbon-niwtral o 2025 ymlaen, a'r holl gerbydau nwyddau trwm o 2030 ymlaen.

Mae allyriadau o gerbydau yn perthyn i sgôp 1, felly mae lleihau'r allyriadau cyffredinol yn sylweddol yn flaenoriaeth. Bydd hyn yn cael ei wneud drwy fuddsoddi i drawsnewid yr fflyd o gerbydau tanwyddau ffosil i fod yn gerbydau carbon isel iawn (e.e. hydrogen neu drydan).

Wrth i'r Cyngor a'r cyhoedd ddefnyddio cerbydau trydan yn amlach, bydd buddsoddi yn y seilwaith gwefru'n dod yn hollbwysig i sicrhau bod defnyddio'r cerbydau hyn yn gynaliadwy.

Daw allyriadau carbon o dtrafnidiaeth hefyd oddi wrth staff yn cymudo a thrafnidiaeth gymunedol (sy'n cael ei gyfrif dan sgôp 3) ac mae hi'n gallu bod yn anodd lleihau'r rhain. Mae ymateb i bandemig Covid-19 wedi dangos bod modd defnyddio trefniadau gweithio amgen, fel gweithio gartref neu weithio hybrid, i helpu i leihau allyriadau carbon.

Bydd datblygu atebion teithio llesol a buddsoddi i hyrwyddo'r atebion hyn yng nghanol ein trefi ac yn ein cymunedau'n allweddol i ddatblygu teithio cynaliadwy ar draws Ynys Môn.

Fel un a fabwysiadodd dechnoleg newydd i leihau ei allyriadau carbon, mae gan y Cyngor hefyd rôl arweiniol i ddangos i'r gymuned sut gall gwasanaethau newid i fod yn garbon isel / di-garbon.

Beth rydym am ei wneud

- ❖ Lleihau'r angen i deithio'n gyffredinol drwy gofleidio model gweithio rhithiol a hybrid (lle gallwn).
- ❖ Cefnogi datblygiad ffyrdd amgen ac arloesol o weithio a theithio (e.e. datblygu atebion EV cymunedol a thrafnidiaeth gyhoeddus a'u gwneud yn fwy hygyrch).
- ❖ Hyrwyddo mwy o deithio llesol ar draws cymunedau'r Ynys i leihau allyriadau sy'n deillio o gymudo a theithio.
- ❖ Buddsoddi mewn canol trefi i hwyluso pob math o deithio cynaliadwy er mwyn tynnu allyriadau o gymudo a theithio.
- ❖ Gweithredu cynlluniau i drawsnewid ein fflyd ymhellach o rai tanwydd ffosil i rai carbon isel / di-garbon.
- ❖ Cefnogi'r trawsnewid at gerbydau trydan drwy ddatblygu seilwaith gwefru newydd ar draws yr Ynys.

Beth fydd yr effaith ar ein hallyriadau carbon?

Bydd lleihau teithio ac allyriadau o gerbydau'r Cyngor yn lleihau ein hallyriadau sy'n cael eu cyfrif dan sgôp 1 (bydd hyn yn un o brif flaenoriaethau'r Cyngor).

Gan gysylltu i'r waelodlin, bydd y camau gweithredu a nodir o dan y maes rhaglen hwn yn effeithio ar allyriadau cyffredinol y Cyngor ac yn cael eu cynnwys yn y fframwaith monitro sy'n ategu'r Cynllun Sero Net.

Defnydd Tir a Bioamrywiaeth

Pam mae hyn yn bwysig

Mae gan y Cyngor bortffolio tir amrywiol, gan gynnwys:

- tyddynnod amaethyddol
- tomeni sbwriel
- tir pori
- llecynnau bach o dir (o gwmpas swyddfeydd, adeiladau ac ysgolion).

Bydd sut caiff tir ei ddefnyddio yn penderfynu a yw'n cyfrannu at ddatgarboneiddio neu'n cynyddu ein hallyriadau.

Bydd datblygu ein defnydd o dir, cynllun rheoli a'n polisïau ar gyfer dal a storio mwy o garbon i gyd yn allweddol i gefnogi'r nod o gyflawni statws carbon-niwtral.

Nod y Cynllun fydd cefnogi Cynllun Bioamrywiaeth y Cyngor i sicrhau ein bod yn gwneud popeth gallwn ni i wella bioamrywiaeth a'r amgylchedd naturiol ar draws Ynys Môn. Bydd hefyd yn lliniaru effeithiau newid hinsawdd dros y tymor hir.

Mae'r Cynllun hefyd yn ceisio cynyddu nifer o goed sydd ar draws yr Ynys i gynyddu potensial y tir fel sinc carbon. Mi fydd yn bwysig sicrhau bod cynlluniau coetiroedd a phlannu coed yn cael eu darparu'n gynaliadwy fel eu bod yn addas i'r cynefin lleol.

Amcan hir dymor y maes rhaglen hwn yn tynnu allyriadau o'r atmosffer drwy 'gloi' carbon drwy ddulliau dal a storio carbon.

Bydd y Cyngor hefyd yn cefnogi cymunedau ar draws yr Ynys i ymateb i'r argyfwng hinsawdd (e.e. drwy'r agenda 'lunio lle' a seilwaith gwyrdd).

Lle bo angen, bydd y Cyngor yn gweithio i ddarparu prosiectau wedi'u targedu i lliniaru effeithiau newid hinsawdd drwy wella mesurau amddiffyn rhag llifogydd ar draws Ynys Môn.

Beth rydym am ei wneud

- ❖ Gwellu amrywiaeth bioamrywiaeth ar dir y Cyngor
- ❖ Datblygu a chyflwyno cynllun i wella ac i gynyddu faint o goed sydd ar dir y Cyngor
- ❖ Mabwysiadu a gweithredu cynllun rheoli Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol newydd a fydd yn cyd-fynd â nod ac amcanion sero net y Cyngor.
- ❖ Mabwysiadu a gweithredu Cynllun Rheoli Cyrchfannau newydd sy'n cyd-fynd â'r ymddygiad a'r seilwaith a amlinellir yn nod ac amcanion sero net y Cyngor.
- ❖ Cefnogi datblygu seilwaith cyhoeddus gwyrdd newydd yng nghanol trefi ac mewn trefi a phentrefi arfordirol poblogaidd.
- ❖ Annog ein cymunedau i ymateb i'r argyfwng hinsawdd drwy'r agenda 'lunio lle'.
- ❖ Datblygu a gweithredu prosiectau i wella mesurau amddiffyn rhag llifogydd.

Beth fydd yr effaith ar ein hallyriadau carbon

Bydd darparu'r rhaglen defnydd tir a bioamrywiaeth yn lleihau allyriadau cyffredinol y Cyngor drwy brosiectau carbon-bositif (e.e. gwellu bioamrywiaeth a chynyddu nifer y coed).

Addasiadau Sefydliadol

Pam mae hyn yn bwysig

Ni fydd lleihau allyriadau carbon y Cyngor o'i adeiladau a'i fflyd yn unig yn ddigon i gyflawni statws carbon sero-net.

Bydd angen i'r Cyngor addasu a newid sut mae'n gweithio os yw am leihau gymaint o'i allyriadau carbon â phosib. Rhaid gwneud hyn heb effeithio'n negyddol ar ei weithgareddau nac ar ei wasanaethau.

Rhaid i'r Cyngor weld moderneiddio a newid fel cyfle gan hefyd weithio'n gydweithredol ar draws y Cyngor a gyda chymunedau lleol, partneriaid rhanbarthol, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru a Llywodraeth Cymru.

Bydd Addasiadau Sefydliadol yn canolbwyntio ar newid diwylliant, gwerthoedd ac arferion gweithio. Bydd yn broses hirdymor a fydd yn gofyn am arweinyddiaeth, ymrwymiad ac ymdrech.

Bydd rhai newidiadau efallai'n digwydd yn sydyn, er enghraifft:

- gwreiddio blaenoriaethau carbon isel yn y broses gaffael.
- ymgysylltu â chyflenwyr a phartneriaid i'w helpu i ddechrau trawsnewid at sero net.

Mae ymateb ac addasu'n ddi-oed i bandemig Covid-19 wedi dangos bod newid yn bosib. Bydd y Cynllun Tuag at Sero Net yn ceisio defnyddio'r gwersi sydd wedi cael eu dysgu o'r ymateb hwnnw i'n cynorthwyo i gyflwyno'r newid sefydliadol sydd ei angen.

Beth rydym am ei wneud

- ❖ Darparu cynllun cyfathrebu i ddylanwadu a chodi ymwybyddiaeth yn y Cyngor ynghylch pam a sut gall newidiadau bach gael effaith fawr.
- ❖ Darparu rhaglen llythrennedd carbon a hyfforddiant cysylltiedig.
- ❖ Gweithio gydag ysgolion i hwyluso addysg ac ymwybyddiaeth o newid hinsawdd gan hybu gweithredu lle bo'n bosib.
- ❖ Gwreiddio gweithio'n rhithiol ac yn hybrid yn niwylliant y sefydliad mewn ffordd effeithiol.
- ❖ Hyrwyddo, dathlu a chydhabod cynnydd, llwyddiannau ac arferion da.
- ❖ Cydweithredu gyda, a dysgu oddi wrth bartneriaid a rhanddeiliaid.
- ❖ Adolygu a diweddarw polisiâu, prosesau ac arferion mewnol ffurfiol i sicrhau bod newidiadau a phenderfyniadau ar bob lefel yn ystyried eu heffaith ar nod y Cyngor i fod yn sero net.
- ❖ Adolygu a diweddarw polisiâu a phrosesau caffael (gan gynnwys y trefniadau monitro ac adrodd).

Beth fydd yr effaith ar ein hallyriadau carbon?

Bydd addasiadau sefydliadol yn cyfrannu'n uniongyrchol ac yn anuniongyrchol at leihau allyriadau carbon cyffredinol y Cyngor. Bydd rhai camau'n cael effaith anuniongyrchol ar allyriadau drwy hwyluso neu hybu gweithredu ar newid hinsawdd (e.e. cyfathrebu, codi ymwybyddiaeth, polisi ac integreiddio sero net yn ein gwaith o ddydd i ddydd).

Bydd camau eraill yn gallu cael effaith gadarnhaol drwy leihau allyriadau anuniongyrchol ac allyriadau ein cadwyn gyflenwi, er enghraifft;

- hyfforddiant llythrennedd carbon.
- datblygu gweithio hybrid.
- deall yn well sut mae'r ffordd rydym yn caffael nwyddau a gwasanaethau yn gallu cael effaith gadarnhaol.

Bydd effaith y camau gweithredu dan y maes rhaglen hwn yn cael ei fesur yn erbyn allyriadau cyffredinol y Cyngor ac yn cael ei gynnwys yn y fframwaith monitro sy'n ategu'r Cynllun Sero Net.

Llywodraethiant, Data, Monitro ac Adrodd

Pam mae hyn yn bwysig

Rhaid i holl swyddogion y Cyngor a'i aelodau etholedig ymdrechu ar y cyd er mwyn llwyddo i gyflawni'r Cynllun Tuag at Sero Net.

Bydd yn rhaid cael trefniadau effeithiol i reoli rhaglenni a phrosiectau er mwyn llwyddo i gyflawni'r Cynllun. Bydd hyn yn sicrhau bod yr ymyriadau a nodir dan bob maes rhaglen yn cael eu cyflawni o fewn y cerrig milltir perthnasol a'r adnoddau sydd ar gael.

Bydd cyrraedd y nod o fod yn Gyngor sero net erbyn 2030 hefyd yn dibynnu ar:

- rheoli data'n effeithiol ac yn effeithlon.
- monitro data ac adrodd ar ddata (i ddangos cynnydd a chanfod meysydd i'w datblygu ymhellach).

Bydd sicrhau bod gennym system effeithiol a thrylwyr i reoli data yn helpu'r Cyngor i adnabod pa allyriadau mae angen eu blaenoriaethu ac ar beth mae angen gwario adnoddau i gael yr effaith fwyaf.

Bydd datblygu systemau rheoli data'n gwella cywirdeb a chadernid gwaelodlin allyriadau carbon y Cyngor ac yn helpu i fonitro'r gostyngiad mewn allyriadau o ganlyniad i'r Cynllun hwn.

Mae Llywodraeth Cymru wedi dechrau gofyn am ddata gwaelodlin gan holl Gyngorau Cymru er mwyn llunio gwaelodlin flynyddol ar gyfer y sector cyhoeddus. Mae'r data sy'n cael ei gasglu ar hyn o bryd ar gyfer Llywodraeth Cymru'n cynnwys allyriadau 2019/20 a 2020/21.

Bydd allyriadau sgôp 1 a 2 yn cael eu cyfrif fel data defnydd tir a gweithredol, gyda sgôp 3 o allyriadau'r gadwyn gyflenwi. Felly mae'n hollbwysig bod gwelliant mewn systemau rheolaeth data wedi ei gyflawni.

Hefyd, bydd angen trefniadau cadarn i adrodd ar gynnydd yn y meysydd rhaglen i sicrhau bod risgiau'n cael eu rheoli a bod cyfleoedd i ychwanegu gwerth yn cael eu canfod a'u defnyddio.

Bydd pob maes rhaglen yn cael ei arwain gan uwch-berchennog cyfrifol; bydd y prosiectau a'r ymyriadau ym mhob ffrwd waith yn cyfrannu at ein nod cyffredinol o fod yn Gyngor sero net.

Bydd Bwrdd Rhaglen yn cael ei sefydlu i gefnogi ac i oruchwylio'r Cynllun Tuag at Sero Net yn strategol, fel y nodir isod.

Beth rydym am ei wneud

- ❖ Sicrhau bod y Cynllun yn cael ei wreiddio yn y trefniadau sydd eisoes ar waith o ran darparu, rheoli, perfformiad ac adrodd a hynny'n gorfforaethol ac o ran gwasanaethau.
- ❖ Sefydlu Bwrdd Rhaglen.
- ❖ Integreiddio'r camau gweithredu yn y gwahanol Gynlluniau Darparu Gwasanaeth.
- ❖ Sicrhau bod swyddogion ac aelodau etholedig yn gallu cael gafael ar ddata amser-real ar gynnydd a newid.
- ❖ Creu gwaelodlin fanwl a thrylwyr ar allyriadau carbon, a'i diweddarau bob chwarter.
- ❖ Datblygu systemau rheoli data er mwyn gallu monitro ac adrodd.
- ❖ Sefydlu targedau blynyddol gyda systemau adrodd a dangosfyddau data awtomataidd.

- ❖ Datblygu gwaelodlin fanwl o allyriadau carbon ar gyfer asedau ar brydles (e.e. tai cymdeithasol a thyddynnod).
- ❖ Sicrhau bod holl wasanaethau'r Cyngor yn ymwybodol o'u sefyllfa allyriadau carbon ac yn ystyried sut mae gwella hynny fel rhan o brosesau rheoli rheolaidd.

Beth fydd yr effaith ar ein hallyriadau carbon?

Ni fydd rheoli data'n well yn cael effaith uniongyrchol ar y waelodlin allyriadau carbon. Fodd bynnag, bydd yn gwella ein dealltwriaeth o allyriadau cyffredinol y Cyngor er mwyn gallu blaenoriaethu a gwneud penderfyniadau effeithiol. Bydd hefyd yn ei gwneud hi'n haws adrodd a monitro am y cynnydd yn rheolaidd.

Agwedd Ariannol Newid Hinsawdd

Bydd gweithredu'r strategaeth newid hinsawdd yn effeithio ar gyllideb refeniw a chyllideb gyfalaf y Cyngor.

Ar hyn o bryd mae'r gyllideb refeniw'n cynnwys darpariaeth i dalu am gyflogi'r Rheolwr Newid Hinsawdd ac yn cynnwys swm o £50k i dalu am gostau refeniw eraill sy'n gysylltiedig â gweithredu'r strategaeth. Wrth i'r strategaeth gael ei gweithredu, mae'n annhebygol y bydd £50k yn ddigon a bydd angen mwy o arian refeniw.

Fodd bynnag, y prif wariant fydd prosiectau cyfalaf. Ar hyn o bryd mae'r arian cyfalaf a gafwyd gan Lywodraeth Cymru drwy'r setliad Llywodraeth Leol yn £3.6m yn 2022/23 ond nid yw hyn yn ddigon i fuddsoddi i gynnal asedau presennol y Cyngor, heb sôn am fuddsoddi i weithredu'r Cynllun Tuag at Sero Net. Mae rhywfaint o sgôp i fenthycy'n allanol i ariannu prosiectau ond rhaid gwneud hyn yn unol â gofynion y Cod Materion Ariannol ar gyfer Cyllid Cyfalaf mewn Awdurdodau Lleol, sy'n gofyn bod y Cyngor yn sicrhau bod unrhyw arian a fenthycir yn fforddiadwy ac na fydd yn straen ariannol afresymol mewn blynyddoedd i ddod. Gallai prosiectau sy'n creu arbedion cost refeniw, neu'n golygu y gallai'r Cyngor osgoi costau yn y dyfodol, gael eu hariannu drwy fenthyciadau allanol.

Yng nghyllideb gyfalaf 2022/23, cafodd £200k ei neilltuo ar gyfer prosiectau 'gwyrdd' mewn ardaloedd arfordirol, wedi'i ariannu o gronfa wedi'i chlustnodi. Ar ôl y buddsoddiad hwn, dim ond £300k sydd ar ôl yn y gronfa wedi'i chlustnodi.

Er mwyn gweithredu prosiectau cyfalaf ar y raddfa angenrheidiol, bydd angen arian allanol gan Lywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru a rhaid aros i weld a fydd y rhain yn grantiau 100% neu a fydd angen elfen o arian cyfatebol gan y Cyngor. Beth bynnag fydd lefel y cyllid a dderbyniwn, bydd angen i'r Cyngor fod yn barod gyda phrosiectau hyfyw wedi eu costio i fanteisio ar unrhyw grantiau. Mae'n debyg y bydd yr holl arian grant neu rywfaint ohono'n cael ei ddyfarnu ar sail gystadleuol, gyda'r ddwy Lywodraeth yn ceisio ariannu prosiectau sy'n cyfrannu gymaint â phosib at eu hamcanion newid hinsawdd. I sicrhau bod gennym brosiectau hyfyw, bydd angen arian refeniw ychwanegol i greu'r capasiti sy'n ofynnol.

Bydd datgarboneiddio stoc tai'r Cyngor hefyd yn chwarae rôl bwysig mewn cyflawni amcanion y Cynllun Tuag Sero Net. Amcangyfrifir y bydd ôl-osod mesurau mewn 3,800 o dai i leihau eu hól-troed carbon yn costio £60m. Bydd Cynllun Busnes Cyfrif Refeniw Tai y Cyngor yn cael ei ddiweddarau i ystyried y buddsoddiad ychwanegol angenrheidiol hwn sydd i'w ariannu o adnoddau'r Cyfrif Refeniw Tai ei hun a thrwy fenthyciadau allanol. Bydd buddsoddi mewn eiddo newydd yn ystyried gofynion y strategaeth hon wrth ddylunio unrhyw ddatblygiadau tai ond eto daw hyn gyda chost ychwanegol fydd yn rhaid ei hariannu gan y Cyfrif Refeniw Tai.